

ONDOKUZ MAYIS
ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

SAMSUN
İLİM YAYMA VE EĞİTİM
VAKFI

HADİS'İN DÜNÜ- BUGÜNÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

(14-15 EKİM 1993)

SAMSUN
1993

HADİS ÖĞRETİM VE EĞİTİMİNDE NE YAPTIK? NELER YAPABİLİRDİK ?

Prof. Dr. Ali Osman KOÇKUZU

I - YAPTIKLARIMIZ :

Hadis anabilim dalının bütün mensuplarını bir araya toplayan 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığına teşekkür ederim. Bu toplantılar, ilerisi için birbirimizden yararlanmamızı ve ilmi çalışmalarda bütünlüğümüzü sağlayacaktır.

Geçmişin kısa muhasebesi ile, geleceğe dönük bir kaç temennimizi, ana ve yan başlıklar halinde vermek istedik. Değerli arkadaşlarımızın katkıları tebliğimizi olgunlaştıracaktır.

A.HADİS ÖĞRETİMİ:

Geçmişteki hadis ilmi faaliyetlerini değişik yönlerden izlemek mümkündür. Bunlar içinde, Asr-ı Saadetten günümüze kadar İslâm dünyasında ve İslâma girdiğimiz günden bu güne kadar da ülkemizde hadisin okutulmuş, diğer bir deyişle öğretimi, ilk ilgi alanımız olmaktadır. Tarihi süreç içinde, değişik tarzda sürdürülen bu öğretim faaliyetini iki ana başlıkta toplamak mümkündür :

a. Resmi Kurumlarda Hadis Öğretimi:

Mescit/câmi'den başlayan hadis öğretimi, Dârü'l-Hadislerle gelişmiş medreselerimizde kısmî öğretim şeklinde bir hüviyet kazanmıştır. Medresenin ilk ve orta öğretimi ile, yüksek öğretimde hadis ve hadise bağlı bilim dalları, bazan kitap geçmek şeklinde, bazan da dersler halinde okutulmuş, günümüzde ise; İmam-Hatip Liselerinde, İlahiyat Fakültelerinde ve Sosyal Bilimler Enstitülerinde belirlenen müfredat ve usul dairesinde okutulmaktadır. Hadis ezber ettirme, hemen hemen kalmamış denecek kadar azalmıştır. Öğretimde arapça bir sorun olarak devam etmektedir. Gerektiği şekilde alt yapı kazanmayan öğrenciye okutulan usul ve furû metinlerinde "Arapça metni Türkçeleştirme" büyük zaman kaybı doğurmakta, bu yüzden çok kere Hadis dersi, ilmî manada yapılmamaktadır. Aynı durum Tefsir, Fıkıh, Kelâm gibi dersler içinde geçerlidir.

Tarihin değişik dönemlerinde medresede muhtelif kitaplar okutu-

lurken, günümüz de, kitapların tamamı okutulmamasına karşın, pek çok kitaptan örnek sunma imkânı mevcuttur. Bu öğretim tarzında, "İlâhiyatçıya genel bilgi vermek" dışında belirlenmiş bir hedef de mevcut değildir. Öğrenci, aldığı bilgileri nerede ve nasıl kullanacağını da öğrenememektedir. Yapılan bu karma öğretim sonunda, öğrenci, aldığı bilgi ve aldığı alt yapı ile meslek hayatına atılmakta, belki de belirgin anlamda hadisle bir daha ne zaman ve hangi hedef için karşılaşacağını bilememektedir.

b. Yaygın Öğretimde Hadis

Burada aile ve câmi ön plandadır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı ailesinde dini terbiye ve bu arada peygamberimizin hadisleri ile ilgili bilgi ve eğitim nasıl verilirdi ? Bu konuda yapılmış çok teferruatlı araştırmalar bulunmamaktadır. Türkiye'de İlâhiyat ve islâmî ilimlerle meşgul zümrelerin, kendi öz toplumları ve ilim dünyaları ile ilgili araştırmalar yerine, peygamberimizin dönemine yakın zamanların günümüze faydası olmayan teorik problemlerine dönük çalışmalar yapmakta olmaları, bu envanterin daha uzun zamanlar elde edilemeyeceği kanaatını doğurmaktadır. Bu tesbitten şu sonucu çıkarmaktayız: yüzyıllar öncesi toplumumuzda, hadis kitabı olarak evde ve mescitte nelere ağırlık verildiğini kesin söylememiz mümkün değildir.

Bir örnekle meseleyi açmakta fayda vardır. Müslüman Türk ailesi, elinde pek çok türkçe fıkıh kitabı bulunmasına rağmen, bilhassa son yüzyılda, iman, ibadet ve ahlâk konularında İlm-i Hâl Kitabı adını verdiğimiz eserlerden yararlanmıştı. Bunların ihtivâ ettikleri kadar hadisle (öğretim kurumları dışında) temas halindedir. Siyer olarak, Ahmedîye Muhammediye gibi şiir şeklinde yazılmış kitaplardan, Karadavut gibi eserlerden faydalanmıştır. Elbet bu kitapların içinde geniş çapta hadis mevcuttur. Fakat bunların, yazılış gayeleri, halka hadis kültürü vermek değildir. Bilhassa Hadikatü's - Suadâ gibi bazı edebi tarihi eserler, toplu kitap okuma meclislerinde uzun süreler halka bilgi vermiş, Mevlit gibi diğer bazı eserler de, dolaylı olarak hadis kültürünün aile ve câmide yayılmasına yardım etmiştir. Denilebilir ki, evlere ve sadece câmiye mahsus olmak üzere, yaygın eğitim türünden verilen bilgi ve terbiye hesaplı-kitaplı değildir. Câmi, her ne kadar örgün eğitim kurumu sayılmasa da, son yüz yılda, büyük şehirlerin büyük câmilerinde, vakıflarla desteklenen, belirli bir hadis kitabını okuyarak müslüman halka anlatma, özellikle fikhî ve ahlâkî açıklamalarda bulunma geleceği, günümüzde de bir çok ilde sürmektedir. Mahallî basın, vaaz ve

stematik olmayan dini meclisler, yine hadis bilgi ve terbiyesinin verildiği eğitim yerleri olmaktadır.

B .HADİS EĞİTİMİ :

Bilimsel anlamda öğretim ve eğitim bazan birbirinin yerine kullanılırsa da, çok defa bunlar ayrı olarak ele alınmaktadır. Eğitim sözü ile terbiyeyi, belirli bilgi doğrultusunda ferde yaşayış biçimi kazandırmayı ilahiyat ilmi anlamaktayız. Bu anlamda, müslüman toplumda hadis eğitimi peygamberî yaşayış ve gidişatının fertte, ailede ve müslüman toplumda eylemli olarak görülmesi söz konusu olmaktadır. Bu eğitim şuurlu olarak verilmesi gibi, ananevi tarzda, bazan fertlerin haberi olmadan da verilebilmektedir.

Nesillerin birbirinden kültür ve terbiye alış - verişleri belirli cetvellerle maddeler haline dökülerek imza karşılığı, eksikliği yükseği hesaplanıp devir teslim şeklinde olmamakta, arzettiğimiz türden, bilinçsiz ve tabii olarak gerçekleştirilmektedir. Bu hususu hatırdan tutarak, dört ayrı mahalde bu eğitimin nasıl verilip alındığını düşünmeğe çalışalım:

a. Mabette Hadis Eğitimi:

Hadisi, peygamberimizin söz, iş ve tekrarları; İslâmı bize öğretirken örnekleri olarak görürsek, müslüman fert câmiden hadis ve sünnet ilminde çok şey almaktadır. Bu alış, bilgi şeklinde olduğu gibi, hal ve tavrında; davranışlarını ona uydurma, hal ve tavrını bu pota içinde eritme anlamında da almaktadır. Şöyle diyebiliriz; câmideki ibadetlerle müslüman, kendisini oluşturan renk ve çizgiye kavuşmaktadır.

Burada bir husus hatıra gelebilir: acaba câmide sünnet dışı hareketler olur mudur? Tarih boyunca, ilimle beslenen câmide böyle bir uygulamaya yer vermesi görülmemesi gerekir. Yörelere has küçük farklılıklar, ferdin müslüman kişiliğini oluşturmada fazla tesirli görülmemelidir. Ezân, âmet, câmiyi tebrik ve selamlama namazları, cemaatle namaz, okunan âyetler ve Kur'ân âyetleri, saf bağlamak, imama uyuş, tesbihler, karşılıklı selâm hatırlar, namaz öncesi ve sonrası toplanmalar, her yaşta insanın birbirinden etkilenmesi, çok boyutlu bir etkileşimi sergiler. Bunların daha derinleştirilmesi, gözden geçirilmesi; eğitim bilimleri, sosyoloji ve psikoloji bilimlerinin yardımıyla tahlili, hadisin câmideki eğitimini gerçek ölçüsünde değerlendirmemiz önüne serecektir. Bu etkileşimin sağlıklı olarak icrâsı, bilimin desteğine muhtaçtır.

b. Ailede ve Toplumda Hadis Eğitimi:

Ailenin teşkili, müslüman toplumda hadisin ve sünnetin ortaya çıkmasına ve davranışlarda etkili olmasına müncer olmaktadır. Yuva kurmağa niyet, eşlerin seçimi, yapılacak masraflarda tutulacak yol, eşlerin karşılıklı görevleri, helal kazanç, birlikte ve paylaşarak yaşama, küçüğe sevgi, büyüğe saygı, komşularla muâşeret kuralları, çocuk, çocuğa verilecek eğitimde din faktörü, peygamberimizin ve çevresinin örnek yaşayışını temel alan bir eğitim uygulaması, gayr-i şüûrî de olsa anane haline dönüşmüş hadis bilgi ve görgülerinin, bilinerek veya bilmeden çocuğa nakli eğitimde hadisin özel olarak aranıp bulunmağa çalışılması, ailede ve dolayısıyla toplumda hadis eğitimini ilk sırada hatıra gelen tezâhürleridir. Söz gelişi, bir (isim verme olayı), bize hadis bilgi ve eğitimini araştırma mecburiyeti getirecektir. Devlet kurumlarının bile müdâhale ettiği isim verme olayı, aile ve çocuğun ilk günlerde nasıl hadis kültürü ile karşı karşıya bulunduğu gösteren tipik bir misaldir.

Babaya ve anneye çocuğa güzel isim koyma zorunluluğunu hadis yüklemektedir. Peygamberimizin konu üzerine hassas duruşunu, yaşlı başlı bazı kişilerde, beğenmediği adlar gördüğü zaman onları değiştirmesi, bazı güzel isimler tavsiye etmesi, zaten toplumda kural olarak yerleşmiş, asırlara kök atan bir hadis - sünnet eğitimi yer etmiş durumdadır. Baba ve anne, bunları bilme veya araştırma durumundadır.

Evden çıkan çocuk, okulda, iş yerinde yine aynı çizgi ve aynı renk ile karşı karşıyadır. Müslüman bir cemiyetin ana dinamikleri onu karşılamakta, tavır ve hareket çizgisini belirlemektedir. Pazar yeri, düğünler, cenaze merasimleri, âfet günlerinde toplu kurtarma hareketleri, oyun ve eğlence toplantıları, seferler ve yolculuk edepleri ve daha pek çok husus, geleceğin yetişkini olmağa namzet çocuğu, hadis ve sünnetten alacağı temel kavram ve davranış kalıplarının alındığı yerlerdir. Fakire ve düşküne karşı alınacak tavır, okulda başkalarıyla sürdürülecek geçim şekli, başkalarına saygı, haksızlığın kötülüğü, hep bu esnada eylem olarak öğrenilip yapılacak hususlar olmaktadır.

c. Eğitim Kurumlarına Hadis ve Sünnet Eğitimi :

Günümüze nispeten yakın olan dönemde, Anadolu'nun en ücrâ köşelerine yayılmış olan Sıbyân mekteplerinden, medreselerin her türlüüne ve özel hadis öğretim kurumları olan Dârü'l-Hadis'lere kadar

öğretim ve eğitim kurumlarında , ilgili bilim dallarıyla özdeşleşen genel öğretim ve eğitim, hangi düzeyde idiye, hadis eğitimi de öylece idi. Bugün modern batı toplumlarında, özellikle kilise yönetim ve denetimindeki her kademedeki okullarda görülen yoğun dini terbiye, bizim toplumumuzun bilimsel alt yapısı demek olan eğitim ve öğretim kurumlarımızda mevcuttu. Bu durum Balkanlar gibi uzun süre Osmanlı yönetiminde kalan bölgelerde, daha bariz ve görünür düzeyde idi. Öyle zannediyorum ki Balkanlardaki Hıristiyan tebeaya, müslüman mahalle mekteplerinin, âmin alayları adıyla edebiyatımıza kadar giren bu uygulamaları büyük çapta tesir icra etmiştir. Bu kurumlarda öğrenci, oyun, müzik- şiir eşliğinde ilk dînî olan; peygamberinin sünetine bağlı terbiyeyi, eğitimi almaktaydı. Bu işi gerçekleştiren, kadın ve erkek özel yetiştirilmiş, hocalar, mübaşirler, kalfalar mevcuttu. Bosna Herseğin dününü anlatan ve ülkemizde maalesef çok geç elde edilen kasetlerde, özellikle hâfızlık ve hatim meclislerinde aynı eğitimin çocuğa çok tesirli olduğuna inandığımız örneklerini görmekteyiz.

d. Din Eğitimi Kurumlarında Hadis Eğitimi :

Selçuklu ve Osmanlı öğretim ve eğitim sisteminde, Medrese genelde tek tip kurumlardı. Bunlar içinden teknik öğrenim, din eğitimi gibi özel branşlara ayrılan kurumlar mevcut değildi.

Buna rağmen biz **Darü'l -Kur'ânlarla Dârü'l -Hadisleri**, özellikle **din eğitimi** veren kurumlar olarak görebiliriz. Bunlara ek olarak halk kitlelerinin irşâdını gerçekleştirmek amacıyla, **Medresetü'l-Vâizîn** türünde okulları da göz önüne alırsak geçmişimizde özellikle din ve dine bağlı meslek eğitimi veren kurumların varlığını kabul edebiliriz. Buralarda da öğretime bağlı, uygulama ağırlıklı hadis eğitimi mevcuttu. Mamafih, tebliğimin başında da arzettiğim gibi, henüz kültür tarihimizin, belirli dönemlere has, kendi elemanlarımızı ve kurumlarımızı tanıtan envanterlerine malik değiliz.

C. ARAŞTIRMA VE YAYIN:

Geçmişin mûhasebesinde, bilimsel İslâmi Araştırmalar ve bunların ürünü olan yayınlar açısından probleme bakmakta fayda vardır. Matbaanın ülkemize girişinden yüzyıllarca önce Türk toprakları, Türk ve Arap dünyasından intikal eden yazma malzeme ile beslenmiştir. Bunların şecereleeri, geldikleri kaynaklar bellidir. Süleymaniye yazma eserler kütüphanemiz başta olmak üzere, yüzyıllar öncesinin, kültür armağanlarının, nasıl titizce korunduğunu , ülke alimlerine nasıl hizmet

verdiklerini bilmekteyiz. Matbaadan bugüne özellikle dini bilimler sahasında pek çok neşriyat yapılmıştır. 1950'li yıllardan itibaren bu araştırma ve yayın faaliyeti daha da artmıştır.

a. Orta Öğretim Kurumlarında ve İlâhiyat Fakültelerinde Araştırma ve Yayın:

İmam-Hatip Liseleri, tabiatları icabı araştırma kurumları olmadıkları için, onların araştırma ve neşriyat yönleri çok zayıftır. Bazı ferdi çalışma ve yayın dışında özel bir ağırlıkları mevcut değildir. Fakat, üniversite öğrenimine alt yapı olmaları yönüyle, devlet ve meslek liselerinden daha çok ilâhiyat fakültelerine kaynak durumundadırlar. 1950'li yıllarda, üst düzey araştırma ve yayın **Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nde** görülmektedir. İlk zamanlar yılda dört defa çıkan bir dergi zamanla aksayarak günümüze kadar gelmiş, sayı yılda bire düşmüştür. Fakültenin 150- 200 eserlik bir kitap neşir faaliyeti de mevcuttur.

Yüksek İslâm Enstitülerinden sadece İstanbul'un iki üç sayılık bir dergi çıkarma faaliyeti olmuştur. Bu kurumların fakülte haline dönüşmelerinden sonra herbirinin yılda bir sayı olmak üzere dergi çıkarttıklarını görmekteyiz. Fakültelerin az miktarda kitap neşir faaliyetleri de vardır.

Üniversitelerin fikri ilim araştırmalarına ve ilâhiyat araştırmalarına proje olarak cüz'î yardımları vardır. Eskiye nispetle bu bir imkandır, gündün güne de artmaktadır.

b. Diyânet Teşkilâtı ve Neşir Hayatı:

Bu kurumda, özel araştırma teşvikleri ve fonları yoktur. 1963'lü yıllardan itibaren artan bir yayın hayatı mevcuttur. Bu eserlerin yazarları daha çok ilâhiyat Fakültelerinin mensupları ile, Diyanetin kendi kadrosundaki elemanlar olmaktadır. Yayınlarda; çocuk, erişkin zümre, akademik zümre gözetilerek çalışılmakta, geniş bir yelpaze göz önüne alınmaktadır. Diyânetin mâlî imkanlarının fakültelelere nispetle daha bol olduğunu söylemek mümkündür. Batı dillerinde ve Doğu dillerinde yayın çok azdır. Aynı dillerde çıkmakta olan periyodik yayın mevcut değildir.

c. Diğerlerinde :

Ülkemizde 1960'lı yıllarda imkansızlıklar içinde, başlayan

günümüze branşlaşıp güçlenen bir yayın dünyası mevcuttur. Daha çok cemaat fertlerine yönelik yayınlar yanında, alışılmışın dışında neşriyat yapan, kitap ve dergiler çıkaran kurumlar da mevcuttur. Bunlar içinde, İslâm alemine yönelik klasik eserler dışında, günümüz araştırmalarını Arapça ve İngilizce olarak yayınlama faaliyeti mevcut olmadığı için, ülkemizdeki araştırma ve yayın faaliyetlerinden bir iki müstesna dışında diğer islâm ülkelerinin haberleri yoktur diyebiliriz.

Bu sektör, genelde cemaatlara bağlı olarak çalıştığı için, dağıtım yoluyla, bilimsel anlamdaki neşriyatın tevzii ve okuyucuya nakli de bunların sansürüne ve tezkiyesine terkedilmiş durumdadır. Aslında sektöre bilimsel anlamda rehberlik yapılması ve emeklerinin iyi yerlerde yönlendirilmesi görevlerimiz arasındadır.

d. Hadis 'in Sosyal Hayatımızda Tezâhürü:

Fert ve aile yoluyla müslüman türk toplumunda peygamberimizin sünneti değişik tezâhürlerde etkili olmaktadır. Bunların izlenmesi bizim asıl konumuz değildir. Biz, bu ana başlığı bir kaç yan başlıkla zenginleştirebilirdik. Ama konuyu uzatmamak için onların tamamını bir bölümde işlemeyi uygun gördük. Hadis dersi okutan İslâm âliminin, günlük olaylara problemlere hadisten şifâbahş çâreler araması görevidir. Teorik, sosyolojik ve siyasal fikir yürütmelerine, ağızlardan düşmeyen demokrasi ve kurumlara, devlet yönetimine, toplumsal gelişmelere yabancı kalmayacağı bir gerçektir. Yaşadığı toplumun bir ferdi olarak, onun da günlük olaylardan etkilenmesi kaçınılmaz. Ülkemizin son yirmi yılı içinde, toplumun dini sahada bilgi ve eğitiminin artması sonucu meydana gelen olaylara, dinimiz açısından da bakma alışkanlığı gelişti. Dine yabancı inanç sahiplerinin, bazan idârenin yanlış uygulamaları neticesi, ortaya çıkan problemler hakkında, hadisçinin de hakemliği kendiliğinden belirlemekte, o da başkaları gibi bir şeyler söylemektedir. Bu durum, sünnetin etkinliğini gündemde tutarken, beraberinde bir takım soruları da getirmektedir. Devlet idaresi, uluslararası ilişkiler, devlet tebea münâsebetleri, geçen asırda ilim adamını belki yakından ilgilendirmemekteydi. Hatta Şeyhulislam gibi, dinle en yakın ilmî ve pratik ilişkisi olan zevat, kabinede görev alıyordu. Aradan geçen uzun zaman, din alimini devreden çıkarttı. Fakat bugün, amatörce de olsa, devlet idâresi ve rejim hakkında fikir beyânı, hadisçi de dahil islâm aliminden beklenmektedir. Yönetime katılma, gelir dağılımı, toplumun çeşitli kesimlerinin idâresi, demokrasi, İslâm devlet düzeni v. b.

pek çok teorik meselede , hadisci arkadaşlar da çözümler getirmekte, hatta bunlar çok kere birbirini de nakzetmektedir. Bir çok ilim mensubu, olaylara pratik çözümler teklif ederken, bazıları da İslâm kütüphanesinin bilimsel anlamda neşirleri yapılmadan, İslâm modern kurumlar hakkındaki kanaatını belirlemenin güçlüğünden söz etmekte, bazan da bizzat çözümler teklif edebilmektedir. Bu çözümlerde metod ve pratik birliği mevcut değildir.

Bu durum yanında, günümüzde nispeten yeni olan bir durum daha görülmektedir: asıl meslekleri teknik konular, tıp ve diğer bilim dalları olan, bazı meşrep ve cemaat mensubu akademik şahsiyetlerin, İslâm kurumları ve bilim dalları ile olan ilişkileri ile, toplum üzerindeki etkileri. Normal islâm âliminin arkasında namaz kılmayacak kadar mutaasıp bir görünüm arzeden, çok defa bölücü radikal ve mütecaviz kesimlerle de işbirliği halinde olan bu zümrelerin teologluğu da mühim bir problem olmaktadır. Kimi din alimlerinde, dini ilimlerin kimsenin inhisarında olmadığı düşüncesiyle de beslenen bu akımlar, üzerinde düşünülmesi ve muhâsebimizde gözden ırak tutulmaması gereken hususlardır sanırım.

Nihayet İslâm alimlerinin birbirleriyle güzel ilişkilerde ve ilim alış-verişinde bulunmada gösteremedikleri olgunluk ve müsâmaha da, çalışmalarda bereketsizliğin önemli sebeplerinden birisi olsa gerektir.

II -YAPILMASI GEREKENLER :

Buraya kadar bir durum tespitine gayret ettik. Bu çalışmanın geliştirilmesi, örneklerin daha müşahhas halde gözler önüne serilmesi faydalı olacaktır. Gerçek bir durum tesbiti için, lüzum görülürse, yardımlaşılarak, probleme başka açılardan bakma yoluna da gidilebilir.

A. ORGANİZASYON VE GÖREV TAKSİMİ :

Hadis öğretim ve eğitiminin, örgün ve yaygın eğitim bütünlüğü içinde, planlanması, birlikte hareket edilmesi ve görev taksimi elbette en güzel çalışma şeklidir. Bunun tahakkuku, İlâhiyat fakülteleri dışında bir çok birimin işbirliği ile gerçekleştirilebilir. Biz yapacağımız tekliflerde, sadece İlâhiyat Fakültelerini göz önüne aldığımızı belirtelim. Ancak kendi toplumumuza bir şeyler teklif edebileceğimizi uygun görerek böyle davranmış bulunuyoruz.

Organizasyonda fakültelere ait görevlerin neler olduğu uzun bir alışmayı ve tesbiti gerektirir. Geçen otuz yılda, görülmüştür ki, İlahiyat fakülteleri arasında müşterek hareket birimleri oluşturulmamıştır. Yüksek İslâm Enstitüleri Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kuruluşlardı. Oralarda ortak hareket imkanı, daha doğrusu emirle tek elden iş yaptırma imkanı daha fazla idi. Buna rağmen, o dönemlerde de, öğretim elemanı düzeyinde oğun bir işbirliği kurulmamıştı. Bu işbirliği ve görev taksimi, fakültelerin yaptıkları mutlak öğretim ve eğitim faaliyetini kapsamamaktadır. Zaten her müessese o görevini yapmaktadır. Bunun dışında ülke ilim hayatına ve insanına yol gösterme söz konusu olduğu zaman, birinin yaptığını diğeri bozacak şekilde bir irtibatsızlık manzarası sergilenmesi çok defa görülen bir husus olmaktadır. İstendiği takdirde böyle bir organizasyon mümkündür. Geçmiş yıllarda İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin organizasyonu ile program değişiklikleri yapılmış, yakın tarihlerde ise böyle bir çalışmaya Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öncülük etmiştir. Bunlardan ilkinde fakültelerin son sınıfları Kelâm ve Felsefe ağırlıklı bir müfredata mecbur tutulmuş, diğesinde ise her takım dersler anabilim dalı şekline sokulmuştur. İstisnaysız yapılan bu işlemler gösteriyor ki, fakülteler arası bir organizasyon ve görev taksimi şarttır. Yüksek Öğretim Kurumuna teklif yapılarak, dekanlar, bölüm başkanları ve gerekli miktarda öğretim elemanı iştiraki ile bir takvime ağırlıklı olarak çalışan, İLAHİYAT FAKÜLTELERİ KOORDİNASYON KURULU teşkil edilmelidir. Bu kurulun çalışmaları, akademik ve idari anlamada beraberliği doğuracağı gibi, gerçekleştirecek yapısal değişiklikler için de faydalı olacaktır.

B. ANA PLAN HAZIRLIĞI :

Günümüzde işlerin bir plana bağlanması çok yaygınlaşmış bir alışma tarzıdır. Şüphesiz eskinin de kendine mahsus plan, program ve teknikleri mevcuttur. Son kırk yıl içinde elde edilen imkanlara rağmen, milli gelişmenin istenen düzeyde olmayışında, ortak hareketin azlığı yanında yapılacak işlerin, berrak bir şekilde belirlenmemesi ve bir master planına bağlanamaması da büyük rol oynamıştır. Gerçi çok dağınık bir oğrafyada, herkesin bilimsel dünyasına hükmedilmesinin mümkün olmadığı bir ortamda, planlamanın imkanı ve geçerliği münâkaşa edilebilir. Ama şurası unutulmamalıdır ki, bir araya gelip dertleri konuşmadığımız, sınıflandırdığımız görev yüklenmediğimiz zaman da beklentili sonuçlar alınmamaktadır. Bir kaç misalle meramımı anlatmağa alışayım:

Bir süre önce iki ilim mensubunun konuşmasına şahit oldum. Birisi diğerinin yaptığı işe, verdiği emeğe acıyor: "sizler daha önemli işlere vakit ayırmalısınız" diyordu. Bu sözün doğru yanları vardı şüphesiz. Ama büyüğün bu sözü yanında, diğer ilim adamının tavrı daha farklı idi. O da yaptığı işin çok önemli olduğuna inanıyordu. Burada bir kaç faktör daha vardı: imkân, başkalarına danışılmadan yapılmış veya danışılarak karar verilmiş bir çalışma, nihayet herkesin kendi işini yapma hürlüğü. Öyle zannediyorum ki, böyle bir büyük planlamada; yapılacak işler, onu yapacak fertler, daha sağlıklı ve ehliyetle seçilebilecek ve çekilen emeklere hayıflanılmayacak.

a. Araştırma ve Yayın 'da Planlama :

Üniversite dışında yayıncılıkla uğraşan ve sektör adını verebileceğimiz teşebbüsler topluluğu değişik bir yapı arz etmektedir. Bunların içinde, fakültelerimizle irtibat kuranlar olduğu gibi, kurumyanları da vardır. İçlerinde değişik siyasal ve sosyal alanlarda İslâm Toplumu ve ilimleriyle ilgili eserleri basanlar olduğu gibi, sadece cemaatlere hitap eden kitapları basanlar da mevcuttur. Bu sektörün ilmi esaslara göre tanzimi, İlâhiyat Fakültelerinin yapmaları mümkün olmayan bir iştir. Bu dağınıklığın, yapılan çalışmanın başarısı üzerinde büyük rolü vardır. Söz gelişi, birisinin basıp yaydığı bir eser, diğerinin görüşüne göre zararlı olabilmektedir."Her hangi sahada ve yapıda olursa olsun, kitabın kötüsü olmaz" zihniyeti ile hareket etmek için, yeterli zenginliğimiz, özellikle de vakit bakımından zenginliğimiz bulunmamaktadır. Yayın sektörünün bilimsel esaslara göre planlı bir çalışmaya yönlendirilmesi aslında en önemli noktadır. Bu planlama fakültelerimiz açısından da faydalı olacak, her iki grup birbirini tamamlayacaktır. İlâhiyat Fakülteleri için dışa açılmak içerideki çalışma kadar önemlidir. İslâm Ülkeleri ve batı, Türkiye'deki çalışmalardan kısmen haberdardır. "Türkiye'de, Batının ve İslâm Dünyasının haberdar olmasını gerekli kılan bir çalışma olsaydı, onlar da haberdar olurlardı." şeklindeki bir itiraz, her zaman doğru olmamaktadır. Değişik imkanlarla Batıda veya İslâm Dünyasında, Türk müelliflerin eserleri az da olsa yayınlanmaktadır. Bu bir fırsat bulma meselesidir. Yayınlanan eserin mutlaka bilimsel ve üst düzeyde bir eser olması da düşünülmemelidir. Örnekler bizi bu fikre götürmektedir.

Yurtiçinde sürdürülmesi gerekli araştırma ve yayınlar da bir programa bağlanabilir. Memleketimizde çok az ilim adamı, doktora çalışmasını bastırıp ilim dünyasının tenkidine sunmuştur. Bu âdet terkedilmelidir. İlk ve en ciddi çalışma ürünü olarak ortaya çıkan bu

eserlerin, acemilik dönemi kitapları ve araştırmaları sayılarak nisyan gömülmemesi gerekir. Neşirden iki tür fayda temin edilecektir: birincisi, araştırmalar tenkide açılacak, ikincisi doktora çalışmalarımızın seviyesi gözetlenebilecektir. Bir çok yan faydayı da beraberinde getirecek olan bu basımı, ders kitabı ve kaynak eser türündeki çalışmaların neşri izlemelidir. Derslerde öğrencimiz not tutma alışkanlığını elde edemediği gibi, fotokopinin ve her sınıfta not tutan bir kaç kişinin bulunuşu, diğerlerini tembelliğin içine itmiştir. El kitabı türünde yapılacak neşirler, sık sık değiştirilmesi kaydıyla çok faydalı olacaktır. Her bilim dalının başarılı elemanlarının ortak çalışmasıyla vücut bulacak bu el kitapları, denenmeğe layık bir uygulamadır sanırım. Her üniversiteye bir matbaa tesisi yerine, matbaaların, özel sektördeki standartlara göre çalıştırılması yolu açılmalıdır. Üniversitelerdeki orta güçte bir matbaa, yılda 15-20 kitap basmaktadır. Kullandığı personel ise, özel sektörün beş katıdır. Böyle bir matbaadan daha güçsüz özel sektör matbaalarının bir aylık çalışma ürünleri, bu sayıdan çok yüksektir.

b. Öğrenci ve Halka , Hadisi Tebliğ'de Planlama :

Fakülteler her ne kadar özerk kuruluşlar ise de, ortaklaşa hareket, onların alış-verişte bulunmaları, birikimlerinden faydalanmalarına engel değildir. Öğretim elemanına tanınan salahiyet, öğretimde başıboşluğu doğurursa, çekilen emeklere acınır. Mezun öğrencinin alması gereken yapı, her yerde uygulaması gereken nokta olmalıdır. Bunun temini, arada bir toplanma yoluyla fikir birliği, el kitapları neşri yoluyla öğretimde seviye beraberliği, haberleşme yoluyla birbirimizle daha yakından tanışma ve istifadeyi artırma yoluyla gerçekleştirilir.

Kırk seneyi aşan bir din öğretimi ve eğitimi tecrübemizin bulunması, - eskiyi nazar- ı itibara almasak bile - bizleri belirli esaslarda birleştirememiştir. Doğrudan bilgi dalımızı ilgilendirmese bile, meselâ fakültelerde Kur'ân-ı Kerim tilâveti problemini halledemedik. Bir kısmımıza göre; "Kur'ân-ı Azimüşşân, tilâveti kolayca öğrenilmeyen, ömür boyu sürmesi gereken bir kitaptır. Diğerlerimize göre ise, İmam-Hatip liselerinde bile okutulması ayıptır. Çünkü, öğrenci bunu ilkokulu bitirdiği ilk yılda, henüz on iki yaşına girmedeği dönemde, on iki ayda mükemmelce halledebilir. Hıfzını ise, üç yılda ikmal eder. İmam-Hatip liseleri ve İlâhiyat Fakülteleri, Kur'ân'ın geniş çapta tahlil edildiği, içindekilerin öğrenildiği kurumlardır. Yirmi yaşını, tilâveti öğrenmeden aşmış birisi, yüz yirmi yıl daha okutulursa, bir arpa boyu gelişim gösteremeyecektir. Halbuki

Kur'ânın tilâvetini yaptıran ilim mensuplarının da, eğilmeleri gereken konuları, ikmal etmeleri gereken pek çok eksikleri mevcuttur " .

Bunu hadis öğrenimine nakledersek şunları düşünebiliriz: acaba bizim dört yıllık öğretim ve eğitimde mezunumuza vermemiz gerekli seviye nedir? Bunda varılacak fikir birliği çalışmamızın planlamasında beş âmil olacaktır.

Bu hususu saptamak için genelde hareket noktası olarak kullanılan, **"hizmet yerlerine uygun öğrenci yetiştirmek"** ölçüsünün, biraz daha geniş ve derin hale getirilmesi gerekmektedir. Bu ölçü, önemini korumak durumundadır. Bunun yanında, dünyadaki değişme ve gelişmeye muvâzi olarak, hadis bilim dallarını ve öğretimini yeniden geliştirmek ve plana bağlamak durumundayız. Bu da, ilk asırlardaki ihtisaslaşmaya dönmekle olacaktır. İlk asırlarda hadis ilmlerinin. en az 50 disipline ayrıldığını görmekteyiz. Bunların pratiğe aktarılması o zamanda gerçekleştirildiği gibi bugün de gerçekleştirilme durumundadır. Hadis ilimlerinin zirveye ulaştığının zannedildiği dönemlerden sonra, ilim adamları ihtisaslaşma yerine, **"bir çok ilim dalını öğrenerek pratiğe ağırlık veren câmi imamı, vâizi, hatibi ve belde müftisi şeklinde hazırlanır"** halde geldi ve ihtisaslaşma sönüp gitti. Bunu bir örnekle açıklayalım: köylerimizde bakkal dükkanları vardır. Buradaki hizmetin gereği dükkancı, her türden bir parça mal sergilemek durumundadır. İnşaat çivisinin yanında, basit sağlık malzemeleri, gıdalar yanında nalburiye v.s. Büyük şehirlerde bu dükkanların ihtisaslaşarak bir kaç tür mal ile dolu olduğunu görürüz . İhtisaslaşma daha da ileriye gidince, belirli bir malın teferruatını orada bulmak mümkün olmaktadır. Günümüz Üniversitelerinde bir çok fakülte bunun idraki içinde, eski anabilim dallarını daha detaylı olarak bölmüş ve yeni anabilim ve bilim dalları tesis etmiştir. 1983 yılında, kadro darlığı çeken, yeni fakülteleşmiş kurumumuzda dekanımıza, **"tıp fakültelerine niçin kadro tahsis edildiği halde ilâhiyata edilmeyişini sorduğumuz zaman:"**, **"onların anabilim ve bilim dalları çok"** diyor ve kendine göre izahlar getiriyordu. Edebiyatçı olan bu zata ben, kendi mesleğinden misaller veriyor, tıptaki ölçülere göre onun bir takım yeni anabilim ve bilim dalları kurmasını teklif ediyordum. Tabib kadar zihnen hazır olmayan dekan beyin akli bir türlü, **"tıp fakültelerindeki detaylı branslaşmayı, daha çok ihtiyaç olan kendi sahamıza layık ve uygun göremiyordu."** Bunda şüphesiz, ülke çapında yayılan ve tıp bilimlerini yücelten havanın da rolü büyüktü. Bu misallerden sonra kendi konumuza gelerek şunları söyleyebiliriz:

aa. Hadis İlimlerinde yeni bir anabilim ve bilim dalları tespiti gereklidir. Yeni açılacak fakültelelere eleman hazırlamak, İlâhiyat ve hadis öğretiminin pratiğe aktarılmasında fertlerden faydalanmak için bu tesbit, temel kabul edilmelidir.

bb. Hadisin; tarihi, ricâli, teknik meseleleri ve bibliyografyasını ayrı ayrı elemanlar okutmalı ve temsil etmelidir. Çünkü bunların her birinde, alanın otoritesi olmaya ihtiyaç vardır. Hepsinden birer miktar, hatta çok miktarda bilmek, köy bakkallığı çizgisinin ötesine geçmek demektir.

cc. Hadisin her türlü fikri teorik ve pratik tecavüzden korunması teknikleri, ayrı kişilerin, polemige istidatlı olarak yetiştirilen ayrı elemanların işidir.

Nasıl sünnet muârizları câhilce ve amatörce tenkit yöneltiyorsa , biz de aynı üslupla cevap vermek durumunu tercih etmemeliyiz. Profesyonel ve amatör hadis muârizına verilecek cevap tekniğini öğretmek ve geliştirmek, özel yetiştirilecek elemanımızın işidir. Onun eserleri ve geliştireceği strateji, bizi de beslemelidir.

dd. Sünnet bilimlerinin, dini ve gayr-i dini bilim dallarına yardımı, ortak çalışma ünitesi tesisi, başka kimselerin ihtisas alanı olmalıdır.

Genelde hadis bilgisi sahibi bir eleman, ancak mahdut ölçüde böyle bir yardımı yapabilir. İşi, başkalarına sadece hadis ve sünnet problemlerini çözmede yardım olan mütehassısın, bu kutsal görevi büyük hacimde yapması mümkündür. Bu misalleri çoğaltmak kabildir. Tebliğin sonunda böyle bir anabilim ve bilim dalları listesi eklenecektir.

Bu bilgileri: **(Hadis Bilim Dalları ve Disiplinlerinin Yeniden tespit ve Tanıtımı)** başlığı ile işlemek de mümkündür.

Hadisin halka tebliği konusu, bir ölçüde fakülte elemanlarının hizmeti sayılabilir. Yetişme yıllarında câmide görev yapmış olan kişi öğretim süresinde aynı hizmeti, zamanı elverdiği nispette yerine getirirse, halk ile birlikte olursa, cemaat içinde fakültesini ve hadis anabilim dalını temsil ederse, şüphesiz büyük bir hizmet vermiş olacaktır. Bunun yanında bu eleman halkın, peygamberimizin sözlerini ve hayat tarzını öğrenirken; hadis olarak duyduğu sözleri ve davranışların temelini araştırırken, hadis alimine soracaktır. Bu son nokta, "Hadisin Yaygın

Öğretim ve Eğitimi" başlığı ile biraz daha genişçe ele alınacaktır.

c. Yaygın Eğitim ve öğretim :

Müslüman toplumlarda, ilk dini bilgilerin alınışı ve İslâmın ilk zuhur yıllarına ait belgelerin öğretilişinde hadis ana unsurdur. Kur'ân'ın tespiti bile bu malzeme yardımı ile gerçekleşmektedir. Müslüman halk, duyduğu her sözün doğru veya yanlış olduğunu araştırma külfetini ihtiyar etmemektedir . Soranların sayısı çok azdır. Sorma ve araştırma yerine, kendilerine doğruların öğretilmesi daha kestirme, fakat uygulaması hayal olarak nitelendirilebilecek bir yoldur. Denilebilir ki, yanlışların öğretilmesi devam edecektir. Doğrunun öğretilmesi ve yanlışın düzeltilmesi için, gerekli çaba esirgenmemelidir. Aksi takdirde, yanlışın yayılmasından şikayetçi olmak faydasızdır.

Doğru ve yanlışın tespiti, asırlar boyu izafi (görece) kalmış, günümüzde de kalmaktadır. Yanlışları, doğruyu göstererek düzeltenler; "başka hiç iş kalmadı da bununla mı uğraşılacak?" mantığı ile karşılanırken, küçük büyük yapılan hatalar, müsâmaha ile geçiştirilmek istenmektedir. Fakülteler, kitlenin hadis konusunda aydınlanması için kurumlararası işbirliği ölçüsü içinde, Diyânet İşleri Başkanlığıyla da koordineli çalışmak zorundadır.

d. Kaynakların Envanteri:

İslâm ilimlerinden herhangi bir dalın tarih boyunca ortaya koyduğu ürünler şahıslar, kitaplar ve bilim dalının cemiyet üzerindeki uygulamanın tamamı bilinmelidir. Şahıslar, bir bakıma kitaplarıyla yaşarlar. Durum böyle olunca, Hadis Anabilim dalının kitâbiyyatını (literatürünü) iyi tespit gereklidir. Bu tespit, günümüzde perakende çalışmalarla az-çok belirlenmiş sayılabilir. İslâm coğrafyasına yayılan bu eserlerin büyük bir bölümü kaybolmuş, veya zamanın tahribinden kurtarılamamıştır. Bu eserler listesi her an kabardabilir. Çünkü, yazma halindeki malzemenin bir bölümü şahıslarda ve koleksiyonlardadır. Onların sahipleri de, bu tür eserlere antik malzeme olarak baktıkları için eserler koruma amacıyla saklanmaktadır. Devletlerin kütüphanelerinde ise, henüz bodrumlardan çıkarılmış eserler de bulunabilir.

Kaynakların envanteri ülkemiz açısından önemlidir. Bir defa daha söyleyelim: "Selçuklu ve Osmanlı dünyasında yazılan, kütüphanelerimizde korunan bir çok eserin, ilgili bilim dalları arasında envanterleri henüz sağlıklı olarak yapılamamıştı. Her ilim

mensubu bilir ki, **C. Brockellman** ve **Fuat Sezgin'in** kıymetli çalışmaları, dünyada mevcut bütün yazmaları kapsamamaktadır. Az da olsa, onların meçhulu olarak kalan eserler mevcuttur.

Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis yüksek lisans programlarında, tez veya seminer olarak I- XIV. asırlar arasındaki Hadis eserlerini, tavsifsiz sadece künye tespiti şeklinde çalışmıştır. Bu tespitin gözden geçirilerek, mevcut eserlerin kısaca tanıtımı ve kullanım yönü anlatılarak basılmalıdır. **el-Kettâni** isimli Faslı bir alimin **Fihrisü'l - Fehâris** adlı eserinin aynı hizmeti yaptığını duymaktayız.

Kitapların tespiti bir kaç yönden zaruridir. Bir kitaptan haberimiz yok ise ve biz de o konuları yeniden ele almışsak, çok defa boşa emek çekmiş olmamız bir tarafa, çalışmamız öncesi ile irtibatsız kalmaktadır. Kitaplar, insan toplumlarında beliren problemlerin hallinde büyük görevler yaparlar. Bizden önce yaşamış yüce ilim mensuplarının kanaatları bize yön veren, hatalarımızı düzelteren ışıklar mesâbesindedir. Bu yön verme, yerine göre eskinin hatasının, yeniler tarafından düzeltilmesi şeklinde de olabilir. Bu taktirde bile, selef yaptığı hatasıyla gelecek nesillerin ufkunu açmış, doğruyu görmelerinde onlara yardımcı olmuştur. **Prof. Dr. Mehmet S.Hatiboğlu'nun** haklı olarak her zaman söylediği bir gerçek vardır:

"İslâm Kitabıyyatının tam tespiti yapılmadan, İslâm medeniyeti ve problemleri çözümünü hakkında sağlıklı konuşmak mümkün değildir." Burada geniş hedef gösterilmekte, fakat iş biraz da ileriye yönelik terkedilmektedir. Üstadın belirlediği hedefe, mevcut eserlerin ilmî neşirlerini yaparak, bilinmeyenlerini de arayarak gitmek, yine onun isteğine uygun bir hareket olsa gerektir. Her nesil, bilimsel eser neşri yapacak, bilinmeyenleri arayacak, bilinenleri iyi hazmederek yeni görüşler ve ümmete rahmet olan yorumlar ve çözümler ekleyecektir.

Elde mevcut baskılar için yapılması gerekli hizmetler bulunmaktadır. En basit bir el kitabı: bir usul, hadis, tefsir, fıkıh eseri, çok basılmasına rağmen yazarın kastetmediği cümlelerle dolu olabilir. Önce bu el kitaplarının, klasiklerin bilimsel tenkitli neşirleri gerekmektedir. Bu gün Türkiye'de sayıları binleri bulan ve bu işi yapacak durumda olan ilim mensupları vardır. Ticârî kaygı bir tarafa atılıp, iyi bir planlama ve haberleşme yapılsa, bulunacak kıt kanaat mâlî kaynaklarla bu ana eserlerin, mahdut miktar da olsa neşirleri yapılır, dünyaya da satılır. Mısır ve Hindistan örnekleri gözlerimizin önündedir. Bizde yapılan çalışmaların son olarak gözden

geçirilmesinde yardımcı olan bir kurul da oluşturulabilir. Aynı kurul, neşredilecek eserlerin adlarını tespit ile daha önceden çalışacak olan kişileri belirleyebilir.

e. Hadis Bilim Dalları ve Disiplinleri :

Hadis ilimleri geçmişte, Rivâyet ve Dirâyet ağırlıklı olarak bölünmüş, ihtiyaçlar bir takım bilim dallarının ve disiplinlerin doğmasını gerekli kılmıştır. Fakültemizde hadis anabilim dalı ve Hadis Usûlü bilim dalı dışında, bu kültür değerlerimizi tanıttacak dersler yoktur. Yüksek lisans ve doktora programlarında, daha geniş bir çerçeve içinde bir takım dersler bu alt yapıya eklenmektedir. Dünyada (meselâ Pakistan İslâmâbâd'ta) sadece hadis ve ona bağlı bilim dallarının öğretildiği (Hadis Fakültesi) mevcuttur. Bizce bu normal durumdur. Nasıl diş hekimliği, tıp, veterinerlik, iktisat birer fakülte ise, hadis ilimleri de müstakil bir fakülte olmak durumundadır. Bu hüküm, ilmin tabiatından ileri geldiği kadar, toplum üzerindeki fonksiyonu bakımından da böyledir. İnsanın madde dünyasına ait ihtiyaçları için en az yirmi fakülte görev yaparken, onun iç ve ruh dünyasında en büyük görevli olan Din'in, ana kaynağı durumundaki Hadis ve Sünnet kültürünün, iki bilim dalı ölçüsünde okutulması, yukarıda arzettiğimiz köy bakkalı misalinden de kifâyetsiz bir durum sergilemektedir.

Din olayının teorik yüzünü ve pratik kaynağını düşünelim: Kur'ân-ı Kerim, peygamberden gelen ananevi malzeme, tarih içinde gelişen yeni yorumlar üçlüsü, bunlar fert ve toplum için temel din kaynaklarıdır. Bunların üç ayrı fakülte, hatta üç ayrı üniversite ölçüsünde okutulması, teorik yönü yanında fonksiyonelliği bakımından da gereklidir.

Dünya Temel Bilimler Üniversitesi uygulamasında; fizik, matematik, kimya ve biyoloji fakülte düzeyinde okutmaktadır. Toplum ve teknolojinin alt yapısı olarak bu çalışmalardan yararlanmaktadır. Din, ferdin, ailenin ve toplumun moral platformu ve alt yapısıdır. Ahlâk ve bütün erdemler buradan doğmaktadır. İnsanı barış içinde yaşatan ve faziletli kılan da bu değerlerin bilimle kaynaşması ve yeni değerler doğurmasıdır. Din vâkı'asında peygamberden naklen gelen vahiy içi ve vahiy dışı malzeme çok önemlidir. İlk sâliklerin uygulaması ehemmiyet arz etmektedir. İşte bu yüce alt yapı, ancak Hadis ve Rivâyet ilimlerinin fakülte seviyesinde, uygulamalı öğretim ve eğitimi ile elde edilir.

Bu fikirler doğrultusunda şu ana başlıkları tespit etmemiz mümkündür:

aa. Hadis ilminin rivâyet yönü bir kaç anabilim ve bir kaç bilim dalı halinde planlanmalıdır. Söz gelişi; rivâyetin teknolojik yönüne bağlı bilim dalları, rivâyetin şahıs planında bilinmesi gerekli bilimler, rivâyetin asırlara naklinde lüzumlu altyapı ve koruyucu bilim dalları, ricâl ilminin teorik yönlerine hitap eden bir seri bilim dalı (teorik cerh-ta'dil teknikleri), şahıslar biyografyası ve biyografi bilim dalları, rivâyet bilim dallarını savunan, onların bilimsel muhâfazasını hedef bilen ilim dalları.

bb. Hadis Dirâyet İlimleri de , çevresindeki disiplinler ve küçük ilim dallarına istiklal tanınmalı, bunlar lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencilerine okutulurken bir insicam gözetilmeli öğrencilerin tezleri de buna göre tanzim edilmelidir. Hadislerin lafız yönlerini ve edebi kimliklerini konu edinen bir grup disiplin, peygamberimizin Belâgatı nev'inden bilim dalları, Hadislerin İ'râbı, Asırlar boyu nakil esnasında biriken lafız ve mana hatalarını izâle eden disiplinler ve şu anda hatırlayıp söyleyemediğimiz, fakat dalı ilgilendiren pek çok ma'rifet ve disiplin.

cc. Fikhu'l -Hadis Grubu olarak niteleyeceğimiz disiplinlerin tespiti yapılmalıdır. Garibü'l-Hadis sözlükleri ve teorik bilgileri bu grup içinde, her asırda önemini kaybetmeyen bir bilim dalı olarak kalacaktır. Peygamberimizin mübârek lisan ve beyanlarının öz sözlüğünün tespiti demek olan bu çalışmalar, modern dil, edebiyat ve üslup araştırmalarında, semantikte ana çizgiyi teşkil etmekte, yalanın tespitinde olduğu gibi doğrunun anlaşılmasında da yardımcı olmaktadır.

Sahabeden itibaren, kişileri haberi farklı anlamağa sevkeden, fikir ayrılıklarına dönüşen hususların başında, haberin ihtivâ ettiği hüküm ve kasıt gelse gerektir. Haber sahibinin kastetmediği anlamları hadise yüklemek fecâatından ilmi kurtaracak olan bu dal, geliştirilecek, sünnetin sürekliliği ve bütün insanlığın hareket ve davranışlarına müspet tesiri bakımından, alimin tefekkür mi 'yarı olacak ve geniş ölçüde **Hadis Şerh Tekniği Dalı ile Hüküm İstinbâtı Tekniklerini** etkileyecektir.

dd. "Hadiste tasavvuf ve zühd ağırlıklı İşârî Açıklama ve Tefsir", "Diğer ilim Dallarına Malzeme Vermesi Bakımından Hadis" gibi noktalarda kümelenecek bilim dalları tasnif edilmeli, modern anlamda (Hadis ve sünnet Bilimleri Kompleksi), ilk asırların ihtisas anlayışına uygun olarak yeni bir hüviyet kazanmalıdır .

Hadis İlim Dallarının güzel bir şekilde yeniden yapıya kavuşturulması, fakültemize aldığımız araştırma görevlilerinin, yüksek lisans ve doktora öğrencilerimizin yönlendirilmesinde müspet tesir icra

edecektir. Söz gelişi Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde; Hadisin usûle ait teorik meselelerini (**Haber-i vâhitler ve Nesih gibi**) çalışmış bir profesör, Hadis ve Tassavvufi Şerh tekniğini (**ebû Tâlib Mekki ve Kelabâzi 'nin eserlerini tahlil yoluyla**) çalışmış bir doçent, peygamberimizin sağlık öğütleri (**el-Tıbbu'n-Nebevi**) çalışmış, Tefsiri **Kebir Hadislerini tahriç etmiş, Tahriç Edebiyatı Üzerinde yoğunlaşmış bir yardımcı doçent** bulunmaktadır. Bir doktor araştırma görevlisi ise; önce kitâbiyyât çalışmış, sonra da **Hadis-Fıkıh İlişkilerini** doktora konusu yapmıştır. Burada, zayıf çizgi halinde de olsa bir görev taksimi yolu tutulmuştur.

Doktora öğrencilerinden birisi **Fikhu'l-Hadis** üzerinde çalıştırılacak, birisi de belki bir biyografi çalışması deneyecektir. Yüksek lisans öğrencilerimizin aldıkları tezler ve yaptıkları seminerlerde, yine belirli bir insicam ve ihtisaslaşma gözetilmektedir. Bunun, bütün İlahiyat Fakültelerinde uygulandığına, rastgele tezler verilmediğine inanmaktayım. Alınan haberler bizi bu fikre götürmektedir. Yapılacak müşterek bir planlama, personel olarak ihtisas gruplarına ayrılmamızı doğuracak, her fakültenin, aynı tarz çalışanları bir araya geldiğinde iyi netice alınacaktır.

D. İLÂHİYAT FAKÜLTELERİ VE MASTER PLAN:

Büyük planın ana çizgileri şunlardan kurulmalıdır:

aa. Dünya ölçüsünde Hadis İlimleri Öğretim ve eğitimine entegre bir planlama ile, Türk insanına ve eğitim vermeye matuf planlama yapmak.

bb. İlahiyat Fakülteleri ile, İmam-Hatip liseleri ve Diyânet İşleri Başkanlığına bağlı Eğitim merkezlerindeki hadis öğretim ve eğitimini, birbiriyle ilişki içinde götürmek.

cc. Hadis ve sünnetin öğretim ve eğitiminde, ferdin yanısıra aileyi, toplumu birlikte görmek ve planlamayı ihatalı yapmak.

dd. Dinimizi öğreten diğer ilimler başta olmak üzere, Teknik ve Tıp bilimleriyle, ispatlanabilir bilim dallarıyla, sünnetin bilgi ve metod alış-verişini sağlamak üzere bir ana planlama öngörmek.

ee. Bütün bu alanlarda görev yapacak personeli, planlı bir şekilde yetiştirmek, görev alanlarını belirlemek ve sağlam bir ilim ananesinin

oluşmasına yardımcı planlama yapmak.

ff. Nihâyet neşriyat konusunda: emekleri boşa çıkarmayan, ihtiyacı ön plana alan, faydalı, seviyeli, ileriye dönük, İslâm neşriyat tarihi içinde yerini şerefle alabilecek, bundan sonrasının daha doğru ve vasıflı devamına yardımcı olacak konularda yayın yapmak, onları dağıtmak, okunup pratiğe geçirilmesine yardımcı olmak.

Planımızın ana yapısı bu olmalıdır. Bunun mükemmel hale getirilmesi, konunun münâkaşa edilmesine bağlıdır. Bu ana çizgiler, detaylandırılmalı, meydana gelecek listeler planımızın gövdesini oluşturmalıdır. Bu detaylandırmadan bir örnek madde, tebliğin sonuna konulacaktır.

a. Fakültelere Alınacak Araştırma Görevlilerinin, İhtisasa Yönelik Tasnifleri ve Öğretim Eğitim Dönemlerinde İyi Bir Rehberlik İle Yönlendirilmeleri :

Nazari planda Araştırma görevlileri, öğrenim dönemlerinde iyi tahsil görmüş, ilme yatkın, kabiliyetli ve gelişmeye müsait genç araştırmacılar olmalıdır. Onların Fakültelere alınmalarında, ön şartlar bunlar olması gerekirken, çok defa lisan ve alan alt yapısı bulunmayan kişiler alınmakta, asistan alımında değişik âmillerin etkisiyle hareket edilmektedir. Şu veya bu sebeple fakülteye giren kişi, çalışarak eksiklerini giderme ve gelişme yolunu tutmak zorundadır. Akademik ilerleme yolunda müsamaha ve destekle ayakta duran kişi âlim olmayacağı gibi, fakülteye yük olmaktan da öteye geçemeyecektir.

Araştırma görevlilerinin ihtisasa yönelik sınıflandırılmaları sözüyle, kendi sahamız için, onların Hadis Anabilim Dalındaki yüksek lisans ve doktora tez seminerlerinde, çalışacakları konuların ölçülü belirlenmesini, aynı fakülte içinde, bütün Hadis Araştırma görevlilerinin bir bütün oluşturmasını kastetmekteyiz. Misâl verecek olursak, geniş kadrolarla çalışıldığı takdirde, **Senet ve Rivâyete Bağlı disiplinlerde çalışanlar, Hadisin Dirâyet Meseleleriyle ilgilenenler, Şerh ve Hadis Tefsiri uzmanı olarak planlananlar, Ricâl mütehasısları, Bibiliyoğrafya uzmanları ve hadis müdafaa uzmanları ayrılmalıdır.** Derslerin tesbiti ve saatlendirilmesi ile, şahıslara ihtisas konuları istikâmetinde ders tevzii güzel sonuçlar doğuracaktır. **Bu elemanların grup çalışmalarına sokulması ve kendilerine grup çalışma düzeni ve disiplinin öğretilmesi, Anabilim dalını daha da güçlendirecektir.**

Detaylı tespitlerini beklediğimiz ve teklif ettiğimiz Anabilim

Dalının herhangi bir bilim dalında özel ihtisasını tamamlarken araştırma görevlisi, o bilim dalının **Hadis Grubu** içindeki yerini kitaplarını, şahıslarını, tarihçe ve metodolojisini birlikte hazmedecek bilim dalındaki arkadaşlarının okuttukları ve ihtisas yaptıkları alanlara belirli bir ölçü nispetinde sarkacak, onlarla birlikte çalışmalar da yapacaktır. Nihayet bu işbirliği, fakültedeki bütün dersler düzeyinde gerçekleştirilecektir.

b. Araştırma Görevlilerinin Tanışması:

Bu, bütün İlâhiyat fakülteleri düzeyinde düşünülmelidir. Her branşın geleceği demek olan bu elemanlar, fakültelerin alt yapısını teşkil ederken, aynı zamanda, ülke zemininde kendi arkadaşlarını, meslektaşlarını yakından tanımak ve onlarla görüşüp tanışmak durumundadır. Gelişmemiş fakültelerin dar imkânlarla çalışan Hadis alimi namzetlerinin, değişik illere giderek oradaki arkadaşlarının çalıştıkları şartları, odaları, kütüphaneleri; havalarını görmeli, koklamalı ve birbirlerini etkilemelidirler. Bir çok gelişme ahdi, çalışma şevki, eksikliğini giderme duygusu, bu ziyaretlerle filizlenecek ve aralarında sağlıklı irtibat doğacaktır.

Geçmiş yıllarda, daha erken dönemde açılan fakültelerin araştırma görevlisi seçiminde daha şanslı olduklarını, buldukları beldenin, onlara daha iyi yetişmiş elemanlar kazandırdığını gördük. Bu görevlilerin, odalarında oturma imkanları, kitaplıkları, ders malzemeleri, diğerlerinden çok farklı durumda idi. Araştırma görevlilerinin tanışmaları bu farkın ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Fiziki imkanlar açısından böyle olan hal, elemanların çalışmaları açısından da aynı durumdadır. Doçentlik safhasına kadar birbirini görmeyen insanların, bir kongre veya sempozyumda hasbe'l-kader tanışmaları yerine, akademik hayatlarının daha ilk basamaklarında tanışmaları, çalışma tekniklerini birleştirme, konuları müzâkere ile seçme, ve çalışma imkanına kavuşmaları daha verimli olacaktır. Bu tanışma , fakülteler yoluyla icra edilmelidir. Söz gelişi belirli bir mahalde onlar, gündemli veya gündemsiz olarak toplanır, ilgili bilim dallarından bir kişinin başkanlığı altında iki veya üç gün çalışabilirler . İlk etapta kendilerine bu konu açıldığı zaman öğretim elemanı kişiler teklifi yadırgamakta, faydasız olacağını zannetmektedir. Bir kere denenmesi, daha sonra da uygun tarzda geliştirilmesi, asistanların tanışma ve işbirliği etme imkanını doğuracaktır.

c. Haberleşme ve Bülten Neşri:

Fakültelerimiz şimdilerde yıllıkları aracılığıyla haberleşmektedirler. Makale ve tebliğlerden oluşan dergiler, zamanında çıkmamakta ve haber-

leri taşıyamamaktadır. Her yıl imkan bulup bir tane çıksa, fakülteler arası koordinasyonla çıkış zamanları da yayılsa, o zaman her ay için yeni bir yıllık ve onun son sayfalarında da haberler bulma imkanı doğacaktır. Böyle olmadığı için, fakülteler arasındaki haberleşme, sağlıksız biçimde yayılmakta, hatta işin içine yalan ve dedikodu karışarak, öğretim ve eğitim lekelenmektedir. Hiç görüp tanımadığı şahıs ve fakülteler hakkında, insanda hakkında muhtemelen yalandan ibâret olan dedikodu ağırlıklı bilgiler oluşmaktadır.

Bazı üniversiteler haber bültenleri yayınlamaktadırlar. Fakat bunlar, zaman mefhumuna pek dikkat etmemektedirler. Fakültelerimizi birbirinden haberdar etmek üzere, İstanbul veya Ankara merkez olmak üzere bir bülten yayımı faydalı olacaktır. Yılda bir kaç kez neşredilecek bu dergiden ,yapılan çalışmalar, varılan sonuçlar , neşredilen eserler ve personeldeki akademik ve diğer değişiklikler izlenebilecektir. Bu hizmet, daha becerikli şahısların eline geçerse , bütün ilâhiyat fakülteleri mensuplarını birbirine bağlayan, onların dünya üzerinde daha rahat çalışma ve yaşamalarına yardımcı olan, ekonomik ve fikri ağırlıklı teşekküller de oluşturulabilir.

Haberleşme Yüksek Lisans ve Doktora düzeyinde de olmalıdır. Bu gün, habersizlik yüzünden, yurt dışında yapılan bir çalışmanın ülke içinde tercüme ile yeni bir çalışma gibi yutturulduğu, hatta İlâhiyat fakülteleri arası yapılan çalışmaların, birinin diğerinden haberi olmadığı için çalışma olarak sunulduğu örnekleri mevcuttur. Bu habersizlik, bültenler aracılığıyla her yıl çalışmaların neşri neticesi ortadan kalkacak, hatta özel yazışmalarla, bu tür iş yapan kişilerin tecziyesi de kolaylaşacaktır. Bu örneklerde bazı öğretim elemanlarının da bilmeden kötülüğe sebep oldukları görülmüştür.

E. YABANCI DİLDE YAYIN MESELESİ:

İlâhiyat Fakültelerimizin elli yıldan bu yana değerli çalışmaları olmuştur. Bunlar doktora, doçentlik çalışmaları, profesörlük takdim tezleri ve her tür yayım ile, ilmi manadaki toplantılardır. Bizim, fakültelerimizi dünyaya tanıtan, bir kaç dilde yayınlanmış küçük el broşürlerimiz, kitapçıklarımız bile bulunmamaktadır. Dünyanın değişik bölgelerinden gelen ilim adamlarıyla, bir sempozyum veya panelde karşılaştığımız zaman, elimizi sıkan kişi, öteki eliyle kartını dağıtmaktadır. Uluslararası bir veya iki dille yazılmış, kendisini tanıtan küçük bir karta, bizler aynı hareketle karşılık verme imkanından mahrum kalmaktayız. O anda mah-

cub olmakta, kendi kendimize karar vermekte ve aynı iş için kart hazırlayacağımıza kendimizi ikna etmekteyiz. Bir dahaki sefere kadar o kararımız, teoride olduğu gibi kalmaktadır. Aynı hal, fakültemize gelen heyetlerde de olmaktadır. Adamlara verilecek bir fakülte tanıtım broşürümüz, belirli bir manidar hediye bulunmamaktadır. Bir iki fakültemizde, değişik milletlerden ilim mensuplarının doktora yaptıkları da görülmektedir. Ümit ederim ki, o fakülteler, o çocuklar aracılığı ile dünyada tanınmıştır. Diğerlerinin bu imkanı da yoktur.

Bizi dışarıda tanıtacak en güzel araç, yaptığımız çalışmaların, uluslararası bir dille neşridir. Bunun yanında, yıllık faaliyetlerimizin yine yabancı bir dille neşri; yapılan doktora, yüksek lisans, profesörlük takdim tezlerinin tamamının veya bir özetinin yayını, normal bir hizmet olacaktır. Sanat Tarihi, Astronomi, iktisat, Osmanlı Tarihi gibi bazı bilim dalları ile bir kaç esere münhasır kalmak üzere bizim branşımızda da Arapça ve Batı dillerinde eserler neşredilmiştir. Fakat bunların sayıları azdır. Bu tür eserlerin yayını, ister istemez bizleri, Arapça ve batı dilinden birinde yazmağa, yazdıklarımızı tasahih ettirmeğe ve küçük küçük neşir faaliyetlerine zorlayacaktır. Hindistan ve Pakistan'da yüzyıllardır ilâhiyatla ilgili çalışmalar ve bunlarla uğraşan binlerce ilim mensubu vardır. Kıt imkanlar içinde, onların Arapça dergi ve gazete yayınladıklarını görmekteyiz. Elbette kendi dilimiz ile yayın esastır. Ama bizim kaynak, dillerimizin, batı dillerimizin de diri olarak kalması, kullanılması lüzumludur.

SONUÇ:

Elli yıla varan bir zaman dilimi, bizim ilâhiyatçılığımızın son hal-kasını oluşturmaktadır. Bin yılı aşkın bir süredir birlikte olduğumuz bu yüce dine ve yüksek medeniyete, onu anlayarak bir şeyler verebilmek için ümitsiz değiliz. Yapılanların tebcili başlıca görevimizdir. Bu çalışmalar, bizleri bu günlere getirmiş, madde ve manada ayakta tutmuştur. Bir çok iyi fırsatların ele geçtiği, sağlıklı kadro imkanlarının bulunduğu, personel kıtlığının çekilmediği, derlenip toparlandığımız takdirde, maddi sıkıntıya da uğrayamayacağımız günler yaşadık, yaşamaktayız, yaşayacağız. Bütün müspet yanlara rağmen, değirmenlerimiz harıl harıl çalışır da çuvalımızda un birikmezse, emeğimize, imkanlarımıza, geçen gençliğimize, Allah'ın verdiği özel lütfu acıyan, hayıflanılan emekliler halinde bir köşede otururuz. Dilediğimiz böyle bir manzaranın olmamasıdır.

Hürmetlerimi arz ederim.